

ABSTRACT

Inna Shinkarenko, Rajkumari Meena, Alina Lukomska. Addictive (dependent) behavior as a form of deviant behavior. The paper notes that addictive behavior, which is considered a violation of social norms, has become widespread in recent years around the world. The causes, conditions and factors that determine this socio-psychological phenomenon are analyzed. An analysis of different approaches to the definition of addiction has been done. After analyzing the studied material, it was concluded that no society is able to draw the line and divide everyone into those who obey certain social norms and those who deviate from them. Therefore, in most cases, this type of behavior is defined as antisocial. The paper lists the types of addictive behavior, its division into chemical and non-chemical dependence. Particular attention is paid to the destructive nature of addiction in adolescence, it is manifested in the fact that the adolescent is trapped in a constant departure from reality. Addictive realization replaces friendship, love, and other activities. It absorbs time, energy, energy and emotions to such an extent that the addict is unable to maintain balance in life, engage in other forms of activity, enjoy communicating with people, develop, show sympathy, compassion, emotional support. In most deviations in the behavior of minors: neglect, delinquency, use of psychoactive substances – there is one source – a maladapted family. Therefore, the early conditions of personality formation and family upbringing play a significant role in the study of addicts. Deformation of values and worldviews in adolescence leads to the impossibility of overcoming psychological dependencies. The range of problems of adolescents who come into contact with the object of addiction (their own thoughts and values, certain chemicals, other people, emotions, activities) in order to eliminate psychological discomfort, escape from reality. The study provides recommendations to teachers, juvenile prevention workers on the timely identification and detection of signs of addictive behavior of minors, which leads to a simplification of personality structure and has a destructive effect.

Keywords: *adolescents, personality, deviant behavior, psychological dependence, addiction, addictive behaviors.*

УДК 354:340.133:340.134

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-566-570

Роман ШОСТАК[©]

кандидат технічних наук

(Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна)

**СУЧАСНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗЛОЧИННИМИ ПОСЯГАННЯМИ
НА ОБ'ЄКТИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ**

У статті висвітлено позитивний передовий досвід Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України в галузі розвитку новітніх напрямів судово-експертних досліджень, зумовленого наявними викликами безпековому середовищу в країні. В межах статті надано обґрунтування вибраному об'єктно-орієнтованому методу побудови структури сукупності експертних спеціальностей, які належать до підвиду інженерно-технологічної експертизи об'єктів критичної інфраструктури. Визначено об'єкт, предмет та основні завдання цього підвиду експертиз. Визначено перспективні напрями подальшого розвитку інженерно-технологічної експертизи об'єктів критичної інфраструктури.

Ключові слова: *експертно-криміналістичне забезпечення, об'єкти критичної інфраструктури, інженерно-технологічна експертиза, експертна спеціальність, сектор (підсектор) економіки.*

Постановка проблеми. Одними з основних засад Стратегії національної безпеки України [1] є розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України, а також забезпечення стану суспільства та держави, за якого вони здатні швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримуючи своє стале функціонування шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей. Забезпечення вказаних засад передбачено, зокрема, шляхами посилення спроможностей Служби безпеки України та інших органів сектора безпеки і оборони України, а також сталого розвитку національної економіки та забезпечення безпекових складових

© Р. Шостак, 2021

icte@ssu.gov.ua

суспільства і розбудови ефективної системи цивільного захисту.

З огляду на наведені вище стратегічні завдання зростає актуальність забезпечення безпеки та необхідного рівня захищеності об'єктів критичної інфраструктури (ОКІ), а саме підвищення ефективності систем і режимів охорони найбільш уразливих об'єктів можливих атак, у тому числі шляхом розроблення та впровадження системи захисту ОКІ на державному рівні, розвитку її належного нормативного забезпечення та нормативного забезпечення функціонування вказаних об'єктів, а також впровадження експертних систем, здатних об'єктивно вирішувати питання з визначення реального стану захищеності ОКІ та підвищення його рівня [2].

Метою статті є визначення перспективних напрямів розвитку інженерно-технологічної експертизи об'єктів критичної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. З метою вирішення вказаних завдань та впровадження системи захисту ОКІ на державному рівні, протягом 2020–2021 років в Україні було ухвалено базові законодавчі [3] та підзаконні [4] акти. Цими документами визначено засади, мету та завдання державної політики у сфері захисту ОКІ, критерії та порядок віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури, перелік секторів критичної інфраструктури, принцип категоризації ОКІ та інші базові питання.

Також у 2021 році, в межах розвитку актуальних напрямів експертних досліджень, в Українському науково-дослідному інституті спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (ІСТЕ СБУ) в межах інженерно-технічного виду судових експертиз було впроваджено окремий підвид експертних спеціальностей, а саме: «Інженерно-технологічну експертизу об'єктів критичної інфраструктури» (Інженерно-технологічна експертиза ОКІ).

Об'єктом інженерно-технологічної експертизи ОКІ є матеріальні та матеріалізовані джерела інформації щодо особливостей та характеру технологічних процесів зі створення, розбудови та експлуатації ОКІ, забезпечення передбаченого стану його захищеності, стійкості, надійності, функціональності тощо.

Предметом інженерно-технологічної експертизи ОКІ є фактичні дані, які характеризують ОКІ, а також матеріалізовані відомості щодо технологічних процесів з його створення, розбудови та експлуатації і забезпечення необхідного рівня захищеності (у тому числі реальні і заплановані показники експлуатаційної та технологічної придатності, надійності, захищеності, стійкості, технічного стану, потреби у забезпеченні ресурсами та інфраструктурою, передбачені режими функціонування ОКІ на різні періоди, застосована чи передбачена технологія (процедура) досягнення вказаних показників, її відповідність вимогам, поточна вартість витрат з надання основних послуг ОКІ (виробництва продукції), а також відтворення чи заміщення ОКІ (його окремого технологічного елементу), причинно-наслідковій зв'язки між втратою (погіршенням) зазначених показників ОКІ та діями (бездіяльністю) уповноважених осіб тощо), які встановлюються експертом на підставі спеціальних знань в галузі створення, розбудови, експлуатації об'єктів у певному секторі (підсекторі) економіки за результатами дослідження безпосередньо ОКІ.

Предмет інженерно-технологічної експертизи ОКІ встановлюється шляхом вирішення таких експертних завдань:

- аналіз відповідності результатів виконаної ідентифікації (віднесення) об'єктів до ОКІ зі встановленням категорії їх критичності, вимогам чинних нормативних актів, зокрема оцінювання визначеного рівня негативного впливу за секторальними або міжсекторальними критеріями у разі знищення, пошкодження або порушення функціонування ОКІ;

- визначення відповідності технологічних процесів зі створення, розбудови та експлуатації ОКІ, які входять до певного сектора (підсектора) економіки, вимогам нормативних актів та технічної документації;

- визначення відповідності ОКІ чи їх окремих елементів (зокрема виробничих потужностей, планувальних рішень територій, об'єктів зберігання ресурсів, об'єктів енергозабезпечення технологічних процесів, інженерних мереж, технологічного обладнання тощо) з урахуванням передбаченої категорії критичності об'єкта, розробленій конструкторській (проектній), технологічній, експлуатаційній та іншій документації (зокрема планам переміщення сил та засобів, мобілізаційного розгортання, евакуації, захисту території, забезпечення кількісних та якісних показників виробництва продукції тощо), вимогам чинних нормативних актів, які регламентують технологію

створення, розбудови та експлуатації ОКІ із забезпеченням стану їх захищеності від настання кризових ситуацій (зокрема оцінювання реального стану захищеності);

– визначення відповідності заходів, спрямованих на забезпечення стану захищеності ОКІ відповідно до встановленої категорії його критичності та нормативних актів у цій сфері (зокрема з урахуванням рівня проектних загроз тощо);

– визначення відповідності заходів, спрямованих на забезпечення передбачених нормативних показників безпечного функціонування ОКІ, встановлених (регламентованих) конструкторською (проектною), технологічною, експлуатаційною та іншою документацією;

– визначення обсягу виробничих ресурсів (сировини, готових виробів, машин, механізмів, устаткування, інструментів, енергоносіїв, електроенергії, трудовитрат тощо) для надання основних послуг ОКІ (відповідно до застосованої технології та стану об'єкта) та аналіз їх складових;

– визначення обсягу виробничих ресурсів (сировини, готових виробів, машин, механізмів, устаткування, інструментів, енергоносіїв, електроенергії, трудовитрат тощо) під час створення, розбудови, експлуатації, відновлення з урахуванням застосованої технології та встановленого (регламентованого) рівня показників надійності і захищеності ОКІ та аналіз їх складових;

– визначення ступеня втрати функціональних властивостей ОКІ внаслідок впливу надзвичайної події (зокрема диверсій, терористичних актів, воєних дій, техногенних аварій тощо);

– встановлення з технічного погляду відповідності дій уповноважених осіб вимогам нормативно-технічних документів, які регламентують вимоги до технології створення, розбудови, експлуатації, відновлення ОКІ з урахуванням встановленого (регламентованого) рівня показників надійності і захищеності об'єктів;

– встановлення з технічного погляду причинно-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) уповноважених осіб та втратою встановленого (регламентованого) рівня функціональності ОКІ (зокрема показників надійності, захищеності тощо).

Впроваджена в ІСТЕ СБУ структура експертних спеціальностей інженерно-технологічної експертизи ОКІ, наведена в табл. 1, була затверджена наказом Центрального управління Служби безпеки України від 15.09.2021 р. № 321 «Про затвердження Змін до Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів» [5]. На сьогодні Інститут залишається єдиною в Україні експертною установою, де започатковано вказані вище експертні дослідження.

Таблиця 1

**Затверджена структура сукупності експертних спеціальностей
«Інженерно-технологічної експертизи об'єктів критичної інфраструктури»**

Індекс експертної спеціальності	Назва підвиду судових експертиз або експертної спеціальності
10.29	Інженерно-технологічна експертиза об'єктів критичної інфраструктури
10.29.1	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури електроенергетики
10.29.2	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури нафтової промисловості
10.29.3	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури газової промисловості
10.29.4	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури ядерної енергетики
10.29.5	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури житлово-комунального господарства
10.29.6	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури агропромислового комплексу та харчової промисловості
10.29.7	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури авіаційного транспорту
10.29.8	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури автомобільного транспорту
10.29.9	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури залізничного транспорту
10.29.10	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури водного транспорту
10.29.11	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури поштового зв'язку
10.29.12	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури хімічної промисловості
10.29.13	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури металургійної промисловості
10.29.14	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури оборонної промисловості
10.29.15	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури космічної промисловості
10.29.16	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури авіаційної промисловості
10.29.17	Дослідження об'єктів критичної інфраструктури суднобудівної промисловості

Водночас в Інституті триває подальша робота з розширення наведеного вище переліку експертних спеціальностей. Є очевидним, що окремої уваги треба надати дослідженню функціонування сфер державного управління, оборони, правоохоронної діяльності, пенітенціарної системи, освіти, науки, охорони здоров'я, а також інформаційної інфраструктури, засобів телекомунікації, які є у складі об'єктів критичної інфраструктури, а також банківського сектора, товарних та фондових ринків тощо.

На сьогодні вже сформовано орієнтовний перелік нових спеціальностей. Здійснюється робота з обґрунтування об'єкта та предмета цих експертиз, конкретизації експертних завдань, а також визначення фахових та кваліфікаційних ознак майбутніх експертів за цими спеціальностями.

Орієнтовний перелік перспективних експертних спеціальностей наведено у табл. 2.

Таблиця 2

**Орієнтовний перелік перспективних експертних спеціальностей
«Інженерно-технологічної експертизи об'єктів критичної інфраструктури»**

Дослідження об'єктів критичної інформаційної інфраструктури
Дослідження телекомунікаційних складових об'єктів критичної інфраструктури
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури системи охорони здоров'я
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури освіти і науки
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури органів управління
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури системи цивільного захисту
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури оборони
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури органів державної безпеки, охорони Державного кордону та спеціальних служб
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури правоохоронних органів та пенітенціарної системи
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури фіскальних органів
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури ринків капіталу та організованих товарних ринків
Дослідження об'єктів критичної інфраструктури фінансово-банківського сектора

Висновки. Отже, впроваджені в ІСТЕ СБУ нові експертні спеціальності в галузі інженерно-технологічної експертизи об'єктів критичної інфраструктури (табл. 1), а також перспективні спеціальності (табл. 2), структуру яких розроблено із застосуванням об'єктно-орієнтованого підходу до формування галузей знань, дозволяють охопити всі законодавчо [3] та нормативно [4] визначені сектори критичної інфраструктури України.

Загалом такий підхід у подальшому дозволить дуже спростити процедуру методологічного забезпечення. Це зумовлено тим, що алгоритм проведення досліджень об'єктів у різних секторах критичної інфраструктури є спільним за послідовністю етапів дослідження та їх метою. Водночас наповнення кожного із зазначених етапів може бути індивідуальним та визначатися залежно від специфіки функціонування конкретного об'єкта дослідження.

Проблема запровадження системного підходу до дослідження захищеності критичної інфраструктури, звичайно, виходить далеко за межі лише понятійного та методологічного апарату і потребує подальших досліджень.

Водночас уже на цьому етапі наведені вище результати діяльності експертних підрозділів ІСТЕ СБУ дозволять об'єктивно і на високому професійному рівні вирішувати низку нових різнопланових прикладних завдань у межах експертно-криміналістичного забезпечення досудового розслідування справ, пов'язаних зі злочинними посяганнями на об'єкти критичної інфраструктури України, провадження яких покладено на органи і підрозділи СБ України.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. С. 127. Ст. 2377.
2. Концепція боротьби з тероризмом : затв. Указом Президента України від 05.03.2019 № 53. *Офіційний вісник України*. 2019. № 21. Ст. 710.
3. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021. *Голос України*. 2021. № 236.
4. Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури : постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 1109. *Офіційний вісник України*. 2020. № 93. Ст. 2994.
5. Про затвердження Змін до Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби

References

1. Stratehiya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy [National Security Strategy of Ukraine] : zatv. Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 14.09.2020 № 392/2020. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. 2020. № 75. Art. 2377. [in Ukr.].
2. Kontseptsia borotby z teroryzmom [Counter-terrorism concept] : zatv. Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 05.03.2019 r. № 53. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. 2019. № 21. Art. 710. [in Ukr.].
3. Pro krytychnu infrastrukturu [On critical infrastructure] : Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 r. № 1882-IX. *Holos Ukrainy*. 2021. № 236. [in Ukr.].
4. Deyaki pytannya obyektiv krytychnoyi infrastruktury [Some issues of critical infrastructure] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.10.2020. № 1109. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. 2020. № 93. Art. 2994. [in Ukr.].
5. Pro zatverdzhennya Zmin do Polozhennya pro ekspertno-kvalifikatsiyu komisiiu Sluzhby bezpeky Ukrainy ta atestatsiyu sudovykh ekspertiv [On approval of Amendments to the Regulations on the expert-qualification commission of the Security Service of Ukraine and certification of forensic experts] : nakaz Tsentralnoho upravlinnya Sluzhby bezpeky Ukrainy vid 15.09.2021 № 321. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. 2021. № 78. Art. 4967. [in Ukr.].

ABSTRACT

Roman Shostak. Modern directions of improvement of forensic support of pre-trial investigation of cases related to criminal encroachments on the objects of critical infrastructure of Ukraine. The article deals with some positive best practices of the Ukrainian Research Institute of Special Equipment and Forensic Science of Ukraine in the development of new areas of forensic research, due to existing challenges to the security environment in the country. Within the limits of the article the substantiation of the chosen object-oriented method of construction of structure of set of expert specialties which belong to a subspecies of engineering and technological examination of objects of critical infrastructure is given. It is determined that the object of this subtype of examinations are material and materialized sources of information on the features and nature of technological processes of critical infrastructure, the subject – factual data and materialized information on technological processes of creation, development and operation and ensuring the required level of protection. expert on the basis of special knowledge in the field of creation, development, operation of facilities in a particular sector (subsector) of the economy, based on the results of research directly on critical infrastructure facilities. In the given research the list of expert tasks by the decision of which the subject of engineering and technological examination is established is resulted. New expert specialties in the field of engineering and technological examination of critical infrastructure objects, as well as an indicative list of promising expert specialties «Engineering and technological examination of critical infrastructure objects», the structure of which is developed using object-oriented approach to the formation of knowledge, allow to cover all legally and normatively defined sectors of critical infrastructure of Ukraine, which were implemented in the Ukrainian Research Institute of Special Equipment and Forensic Science of Ukraine. Promising directions for further development of engineering and technological expertise of critical infrastructure in Ukraine have been identified.

Keywords: *forensic support, objects of critical infrastructure, engineering and technological expertise, expert specialty, sector (subsector) of economy.*